

ПАТРИМОНИУМ.МК   PATRIMONIUM.MK
Списание за културното наследство   PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- споменици, реставрација, музеи -   - MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Година 18, број 23 / 2025   Year 18, № 23 / 2025

Уредник   *Editor*
Дарко Николовски   Darko Nikolovski

Редакциски одбор: *Editorial board:*
Иван К. Заров   Ivan K. Zarov
Марула Николовска   Marula Nikolovska
Мирјана М. Машниќ   Mirjana M. Mašnić
Роберт Петковски   Robert Petkovski
Елизабета Касапова   Elizabeta Kasapova

International Editorial board:
Smiljka Gabelić (Belgrade)
Ioannis Sisiou (Kastoria)
Ivanka Gergova (Sofia)
Marina-Ileana Sabados (Bucharest)
Mihail Butirski (Moscow)
Jancarkova Julie (Prague)

Издавањето на ова списание го помогна   The publishing was supported by

Република Северна Македонија

Министерство за култура и туризам

ПАТРИМОНИУМ.МК   PATRIMONIUM.MK

Spisane za kulturnoto nasledstvo
- spomenici, restavracija, muzei -
Година 18, број 23 / 2025

PERIODICAL FOR CULTURAL HERITAGE
- MONUMENTS, RESTORATION, MUSEUMS -
Year 18, № 23 / 2025

КАЛАМУС   CALAMUS

Скопје 2025   Skopje 2025

СОДРЖИНА   CONTENTS

Перо СИНАДИНОВСКИ, Сашко ВАСИЛЕВСКИ, Јовица РИСТОВ, Раде АТАНАСОВ, Наталија МАРЧЕВСКА АРХЕОЛОШКИ ИСКОПУВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТОТ БЕГОВО ПОЛЕ КАЈ с. ДРЕНОВО, КАВАДАРЦИ [15]	Pero SINADINOVSKI, Saško VASILEVSKI, Jovica RISTOV, Rade ATANSOV, Natalija MARCEVSKA ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT THE SITE BEGOVO POLE NEAR THE VILLAGE DRENOVO, KAVADARCI [28]
Бобан ХУСЕНОВСКИ БОЛОВАН – НЕКРОПОЛА ОД ЖЕЛЕЗНО ВРЕМЕ КАЈ БОГДАНЦИ [29]	Boban HUSENOVSKI BOLOVAN - AN IRON AGE NECROPOLIS NEAR BOGDANCI [68]
Зоран ГЕОРГИЕВ ФОРТИФИКАЦИЈАТА НА СТОБИ: ФРОНТАЛЕН И ЈУГОИСТОЧЕН ГРАДСКИ СИД [69]	Zoran GEORGIEV THE FORTIFICATION OF STOBI: FRONTAL AND SOUTH-WEST URBAN WALLS [102]
Јовица ГРОЗДАНОВСКИ ГЛАВАТА НА АЛЕКСАНДАР III МАКЕДОНСКИ ОД БИТОЛА [103]	Jovica GROZDANOVSKI LA TÊTE D'ALEXANDRE LE GRAND DE BITOLA [116]
Јовица ГРОЗДАНОВСКИ КОЈА АНТИЧКА НАСЕЛБА СЕ РАЗОТКРИВА НА ГРАДИШТЕ, ЦРНОБУКИ? [117]	Jovica GROZDANOVSKI WHICH ANCIENT SETTLEMENT IS BEING UNCOVERED AT GRADIŠTE, CRNOBUKI? [128]
Владимир МИЛАНОВСКИ МАНАСТИРОТ СВЕТО ПРЕОБРАЖЕНИЕ – ЗРЗЕ НИЗ ВЕКОВИТЕ [129]	Vladimir MILANOVSKI THE MONASTERY OF ST. TRANSFIGURATION - ZRZE THROUGH THE CENTURIES [136]
Filipova SNEZHANA UNUSUAL RELIQUARIES -FEMALE SAINTS' RELICS IN THE SHAPE OF HUMAN MASK [137]	Снежана ФИЛИПОВА НЕОБИЧНИ РЕЛИКВИЈАРИ НА СВЕТИЦИ ВО ФОРМА НА ЧОВЕЧКА МАСКА [148]
Лидија КОВАЧЕВА ЖИВОТ ПО СМРТТА ВО АНТИКАТА И ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА [149]	Lidija KOVACHEVA LIFE AFTER DEATH IN ANTIQUITY AND IN THE MACEDONIAN FOLK TRADITION [158]
Елица МАНЕВА ОСВРТ НА МИНИЈАТУРНИТЕ ИКОНКИ КАКО АРХЕОЛОШКИ АРТЕФАКТИ [159]	Elica MANEVA THE MINIATURE ICONS AS ARCHAEOLOGICAL ARTEFACTS – A REVIEW [174]

Дарко НИКОЛОВСКИ Darko NIKOLOVSKI
СТРАШНИОТ СУД ОД ЦРКВАТА THE LAST JUDGEMENT FROM THE CHURCH OF ST.
СВ. ДИМИТРИЈА ВО ВЕЛЕС DEMETRIUS IN VELES
[175] [186]

Smiljka GEBELIĆ Smiljka GABELIĆ
ПОЈЕДИНАЧНЕ PREDSTAVE FIGURES OF INDIVIDUAL SAINTS
SVETITELJA U PRIPRATI KUČEVIŠTA IN THE NARTHEX OF KUČEVIŠTE
[187] [200]

Владимир ТАНЕВСКИ Vladimir TANEVSKI
ФРЕСКОЖИВОПИСОТ ВО ЦРКВАТА ВОВЕДЕНИЕ THE FRESCO PAINTING IN THE CHURCH OF THE
НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА (СВ. СПАС) ВО PRESENTATION OF THE VIRGIN (HOLY SAVIOR) IN
КУЧЕВИШТЕ KUČEVIŠTE
[201] [212]

Anđela GAVRILOVIĆ Анђела ГАВРИЛОВИЋ
PROTOMASTER OF THE FRESCOES IN THE HOLY ПРОТОМАЈСТОР ФРЕСАКА У ЦРКВИ СВЕТЕ
TRINITY CHURCH IN THE RESAVA MONASTERY ТРОЈИЦЕ У РЕСАВИ
[213] [238]

Викторија ПОПОВСКА-КОРОБАР Viktorija POPOVSKA-KOROBAR
БЕЛЕШКИ ЗА ЗОГРАФОТ АТАНАС ХРИСТОВ ОД NOTES ON THE ICON PAINTER ATHANASIOS HRISTOU
КРУШЕВО ВО 1840-ТИТЕ ГОДИНИ FROM KRUSHEVO IN THE 1840s
[239] [254]

Марула НИКОЛОСКА Marula NIKOLOSKA
ВОЕНИОТ КОМПЛЕКС ВО БИТОЛА THE MILITARY COMPLEX IN BITOLA
[255] [284]

Svetlana MALTSEVA, Anna ZAKHAROVA
THE PROJECT “ARTISTIC TRADITIONS, CHURCH AND STATE IDEOLOGY IN MEDIAEVAL ART
AND ARCHITECTURE OF THE BALKANS: THE MACEDONIAN ISSUE”,
CARRIED OUT IN 2020-2024 WITH THE SUPPORT OF RUSSIAN SCIENCE FOUNDATION
[285] [298]

Јовица Гроздановски
Lippert, Andreas, Matzinger, Joachim. Die Illyrer: Geschichte, Archäologie und Sprache.
Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH, 2021, ISBN 9783170377097.
[299] [302]

Јовица Гроздановски
Ogereau, Julien M. Early Christianity in Macedonia: From Paul to the Late Sixth Century.
Ancient Judaism and Early Christianity 119. Early Christianity in Greece 2.
Leiden/Boston: Brill, 2023, ISBN 9789004681194.
[303] [306]

Јовица Гроздановски
Worthington, Ian. The Last Kings of Macedonia and the Triumph of Rome.
New York: Oxford University Press, 2023 (ISBN: 9780197520055).
[307] [314]

Викторија СОКОЛОВСКА
V A R I A
[315]

Viktorija SOKOLOVSKA
V A R I A
[324]

Небојша С. ГАЦИЋ
АРХИТЕКТОНСКО НАСЛЕЂЕ
ГРАДА ПРИЗРЕНА
[325]

Nebojša GADZIĆ
ARCHITECTURAL HERITAGE
OF THE CITY OF PRIZREN
[338]

Sasho CVETKOVSKI
THE ICON OF TRPO ZOGRAPH FROM 1806 AT THE
CHURCH OF THE DORMITION OF THE VIRGIN IN
BOTUN
[339]

Сашо ЦВЕТКОВСКИ
ИКОНАТА НА ТРПО ЗОГРАФ ОД 1806 ГОДИНА ВО
ЦРКВАТА УСПЕНИЕ НА БОГОРОДИЦА
ВО БОТУН
[346]

Гоце Наумов, Марчин Пшибила, Михал Подсиadlo,
Љубо Фиданоски, Татјана Стојоска Видовска, Анатоли
Арнаудоски, Владимир Крстески и Јасмина Гулевска
ГЕОФИЗИЧКО СКЕНИРАЊЕ НА ПРЕДИСТОРИСКИ
ЛОКАЛИТЕТИ ВО МАКЕДОНИЈА
ВО 2024 И 2025 ГОДИНА
[347]

Goce Naumov, Marcin Przybyla, Michal Podsiadlo, Ljubo
Fidanoski, Tatjana Stojoska Vidovska, Anatoli Arnaudovski,
Vladimir Krsteski and Jasmina Gulevska
GEOPHYSICAL SCANNING OF PREHISTORIC
SITES IN MACEDONIA
IN 2024 AND 2025
[366]

Гоце Наумов, Дејан Георгиев, Јасмина Гулевска, Феран
Антолин, Амалиа Сабанов и Даруне Фросар
ИСТРАЖУВАЊЕ НА НЕОЛИТСКИТЕ ЛОКАЛИТЕТИ
ВРБЈАНСКА ЧУКА, ВЕЛУШКА ТУМБА И ВЛАХО
ВО 2025 ГОДИНА
[367]

Goce Naumov, Dejan Georgiev, Jasmina Gulevska, Ferran
Antolín, Amalia Sabanov and Darunee Frossard
RESEARCH AT THE NEOLITHIC SITES OF
VRBJANSKA ČUKA, VELUŠKA TUMBA AND VLAHO
IN 2025
[408]

Гоце Наумов, Татјана Стојоска Видоска,
Анатоли Арнаудоски, Паско Кузман, Феран Антолин,
Амалиа Сабанов, Инго Хајнрих, Кристина Пенезиќ,
Ирка Хајдас и Анета Фиданоска
НОВИ ИСТРАЖУВАЊА НА ПРЕДИСТОРИСКАТА
НАКОЛНА НАСЕЛБА ПЕНЕЛОПА – ОХРИДАТИ
[409]

Goce Naumov, Tatjana Stojoska Vidoska,
Anatoli Arnaudovski, Pasko Kuzman, Ferran Antolín,
Amalia Sabanov, Ingo Heinrich, Kristina Penezić,
Irka Hajdas and Aneta Fidanoska
NEW EXCAVATIONS OF THE PREHISTORIC PILE
DWELLING SETTLEMENT OF PENELOPA – OHRIDATI
[439]

*Овој број на списание е по
PATRIMONIUM. MK*

Во чест на

ЗАГОРКА РАСОЛКОСКА – НИКОЛОВСКА

Библиографија на Загорка Расолкоска – Николовска

Загорка Расолкоска - Николовска (Прилеп, 21.07.1932) – историчар на уметноста. Дипломирала на Филозофскиот факултет – Група историја на уметноста во Белград (1958), по што се вработила во Археолошкиот музеј на Македонија во Скопје. До пензионирањето (1995) била основач и раководител на Одделот за уметност во Музејот на Македонија.

Како историчар на уметноста Загорка Расолкоска – Николовска својот работен елан и професионален интерес ги вложува во музејската дејност цели четириесет години од својот живот. Научните истражувања на речиси сите видови на средновековната уметност таа ги вградува во дејноста на Музејот на Македонија. Го основа *Одделот за уметност* и раководи со неговата работа. Ја креира извонредната документација на средновековното ѕидно сликарство во Македонија со копирање на фреските од X до XIV век.

Како раководител на научните проекти таа истражува две значајни теми за Македонија – *Ктиторските портрети и натписи во ѕидното сликарство* и *Ѕидното сликарство од XVI век*. Со тоа таа при-

донесува да се осветлат многу непознати моменти од историско-уметничкиот живот на нашето минато. Како автор на постојната музејска поставка и на други изложби, таа го претставува средновековното сликарство на светот. Публикуваните трудови говарат за нејзиниот широк стручен интерес со верифицирани научни резултати, за што Загорка Расолкоска-Николовска ужива голем респект меѓу колегите во земјата и странство.

Монографии:

Средновековната уметност во Македонија : фрески и икони, Каламус, Скопје 2004

Црквата Свети Георги во Горен Козјак, Каламус, Скопје 2008

Трудови со оригинални научни резултати, објавени во научно/стручни зборници и списанија, каталози од тематски изложби, енциклопедиски одредници:

1961

Фрески од календарот во манастирот Трескавец кај Прилеп, Културно наследство, II, Завод за заштита на културните споменици и природни реткости во НР Македонија (Скопје 1961) 45-56

1963

Средновековни фрески во Македонија од XI-XIV век, каталог за изложба на копии-фрески, Скопје 1963

1966

Историјатот на манастирот Зрзе низ натписите и записите од XIV до XIX в., Зборник на Археолошкиот музеј, IV-V (Скопје 1966) 77-93

1967

Јован Атанасов - Прилепчанин, последен прилепски иконописец (1846-1908), Стремеж, X (Прилеп 1967), 30-36

1970

Црквата Св. Ѓорѓи во Горен Козјак во светлината на новите испитувања, Симпозиум 1100 - годишнина од смртта на Кирил Солунски, I, МАНУ, Скопје 1970, 219-226

1973

Убикација на црквата Света Петка на Брегалница според повелбата на цар Душан од 1355 година, Историја - списание на Сојузот на историските друштва на СР Македонија, год. IX, бр. 2 (Скопје 1973), 248-254

1975

Исус Христос Антифонитис од црквата Св. Ѓорѓи во Горни Козјак, Археолошки музеј на Македонија, Зборник посветен на Димче Коцо, VI-VII, Скопје 1975, 217-230

Археолошки истражувања на црквата Св. Ѓорѓи во Горни Козјак, Зборник на Штипскиот народен музеј, IV-V (Штип 1975), 125-139

1976

Неколку податоци од XVIII век за манастирот Свети Јован Бигорски, Бигорски научно-културни собири 1974-1975, Скопје 1976, 87-102

Иконата пророк Илија од Археолошкиот музеј на Македонија, Зборник на трудови, I, Конгрес на Сојузот на Друштвата на историчарите на уметноста од СФРЈ, Охрид 1976, 69-72

1977

Иконата Крштење Христово насликана врз череп од сом, Ликовна уметност, 2-3 (Скопје 1977) 58-61

1978

Црквата Свети Никола во Крупиште, Зборник VIII-IX, Археолошки музеј на Македонија (Скопје 1978) 131-155.

1979

Les créations du peintre Dmitar et ses collaborateurs, IV Congès International des Etudes du Sud-Est Europeen, Communications, Ankara 1979, 341

1980

Новооткриената фреска на Богородица Одигитрија во црквата св. Никола во Зрзе, Ликовна уметност, 7 (Скопје 1980), 47-56

Иконостас Карпинског манастира, Зборник за ликовне уметности, 16 (Нови Сад 1980) 281-289, сл. 1-12

1981

Проучувања на фреско-декорацијата во Епископската базилика, Studies in the Antiquities of Stobi, III, Titov Veles 1981, 311-322

Манастирот Зрзе со црквите Преображение и Свети Никола, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, IV, Институт за истражување на старословенската култура - Прилеп, Скопје 1981, 407-459

L'iconostase du monastère de Karpino, Actes du XVe congrès international d'études byzantines, Art et archéologie, II, (Communications), Athènes 1981, 665-678

La peinture dans les églises de la Transfiguration et de Saint-Nikolas à Zrzé – ouvrage du peintre Onufrie, Rezimes, XVIe Internationaler byzantinshen kongress, Wien 1981, 11.4

1983

Ликот на Свети Климент од Матка, Ликовна уметност 8-9, (Скопје 1983) 105-112

Црквата Света Петка во Побужје, Зборник на Археолошкиот музеј на Македонија, X-XI (Скопје 1983), 33-55

1984

Средновековни фрески во Македонија од IX-XVIII век, каталог за изложба на копии-фрески, Скопје 1984

Средновековни фрески во Македонија од XI-XIV век, каталог за изложба на копии-фрески, Куманово 1984

Димитар (Дмитар) из Леуново, Ликовна енциклопедија Југославије, I, Загреб 1984, 307

Димитар (Дмитар) сликар, Ликовна енциклопедија Југославије, I, Загреб 1984, 307

Јован, сликар у XVI ср., Ликовна енциклопедија Југославије, I, Загреб 1984, 699

Горни Козјак, Ликовна енциклопедија Југославије, I, Загреб 1984, 467

Новооткриени цркви во Мордовис во контекстот на Мордовиската епископија, Акта Велјуса, Филозофски факултет, Одделение за историја на уметноста и археологија, книга 2, Скопје 1984, 129-139.

1985

О ктиторским портретима у цркви Свете Богородице у Кучевишту, Зограф 16 (Београд 1985) 41-54.

Средновековни фрески во Македонија од XI-XIV век, каталог за изложба на копии-фрески, Струмица 1985

Средновековни фрески во Македонија од XI-XIV век, каталог за изложба на копии-фрески, Штип 1985

Средновековни фрески во Македонија од XI-XIV век, каталог за изложба на копии-фрески, Битола 1985

1986

Le Christ Antiphonitis d'après les monuments à Chypre, Πρακτικά τοῦ Δευτέρου Διεθνoῦς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου, Τομος Β', Μεσαιωνικὸν τμήμα, Λευκωσία, 1986, p.p. 523-527, fig. 1-6.

Портрет на Климент Охридски од Матка, Ликовна уметност 8-9 (1981-1982) (Скопје 1983) 105-109, сл. 1-2; (= Климент Охридски, студии, Скопје 1986, 254-257, сл. 5 и 6.).

1987

Лешок, Ликовна енциклопедија Југославије, 2, Загреб 1987, 189

Матејче, Ликовна енциклопедија Југославије, 2, Загреб 1987, 295-296

Матка, Ликовна енциклопедија Југославије, 2, Загреб 1987, 297

1989

О владарским портретима у Љуботену и времену настанка зидне декорације, Зограф 17 (Београд 1986) 45-53.

Фрагменти фресака Душанове задужбине Светих архангела код Призрена, Запажања уз помоћ археолошке документације Радослава Грујића, Дечани и византиска уметност средином XIV века, САНУ, Научни скупови књ. XLIX, Одељење историских наука, књ. 13 (Београд 1989) 389-398.

Топличкиот манастир во светлината на новите истражувања, Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развитокот на словенската просвета, МАНУ, Скопје 1989, 323-333.

По трагите на зографите од втората деценија на XVI век во Скопска Црна Гора, Културно наследство 16/1989 (Скопје 1993) 55-66, сл. 1-17.

1993

Црквата Свети Георги во Вранештица, Зборник, н. с., I, Средновековна уметност, Музеј на Македонија (Скопје 1993) 87-98, сл. 1-10.

Еден редок иконографски елемент во сликарството на третата деценија од XVII век, Зборник, н. с., I, Средновековна уметност, Музеј на Македонија (Скопје 1993) 125-130.

1995

Ктиторски портрет во судното сликарство во Македонија, Цивилизации на почвата на Македонија, кн. 2, МАНУ, Скопје 1995, 209-226.

О Историјским портретима у Псачи и времену њиховог настанка, Зограф 24 (Београд 1995) 38-51.

2001

Творештвото на сликарот Онуфриј Аргитис во Македонија, Зборник, средновековна уметност, 3, Музеј на Македонија, (Скопје 2001) 126-154. (= Поствизантијска уметност на Балкану, II, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 34-35 (Нови Сад 2003) 139-154).

2004

Архимандритот Јован, игумен на Климентовиот манастир во Охрид, Културно наследство, посветено на проф. Петар Миљковиќ-Пепек, 28-29 (Скопје 2004) 93-104.

Сликарска работилница од Св. Софија (1037-1056) во Охрид и нејзиното следење во други храмови во Македонија, Средновековната уметност во Македонија : фрески и икони, Каламус, Скопје 2004, 35-58

2010

Црквата Св. Ѓорѓи во Горен Козјак во светлината на новите испитувања, Ликовната уметност на почвата на Македонија од IX до крајот на XIX век : прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, Македонска академија на науките и уметностите, (Кн. 21, стр. [733]-746), Скопје 2010

Фрески од календарот во манастирот Трескавец кај Прилеп, Ликовната уметност на почвата на Македонија од IX до крајот на XIX век : прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, Македонска академија на науките и уметностите, (Кн. 21, стр. [747]-770), Скопје 2010

2015

Црквата Свети Георги кај Горни Козјак, Штипско (Македонија), Ниш и Византија XIII, Ниш 2015, 301-314

2022

Фрески од календарот во манастирот Трескавец кај Прилеп, Balcanoslavica, 47(2), Прилеп 2022, 265-285

